

K85

3373-р

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА

КРИЛОВА СВІТЛАНА АНАТОЛІЇВНА

УДК 141.7: [17+316.61+316.346.2] (043.3)

**КРАСА ЯК ФЕНОМЕН
СОЦІАЛЬНОГО БУТТЯ ЛЮДИНИ
(СОЦІОКУЛЬТУРНІ ТА ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ)**

09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

АВТОРЕФЕРАТ
на здобуття наукового ступеня
доктора філософських наук

Краса —

Київ – 2012

НБ НПУ ім. М.П. Драгоманова

8288

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий консультант – доктор філософських наук, професор
Розова Тамара Вікторівна,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова,
завідувач кафедри філософської антропології.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
Андрущенко Тетяна Іванівна,
Національна музична академія України
ім. П.І. Чайковського,
завідувач кафедри суспільних наук;

доктор філософських наук, професор
Ананьїн Валерій Опанасович,
Інститут спеціального зв'язку та захисту
інформації НТУУ «КПІ»,
професор кафедри соціально-гуманітарних
дисциплін;

доктор філософських наук, професор
Надольний Іван Федотович,
Національна Академія статистики, обліку та
аудиту, завідувач кафедри філософії.

Захист відбудеться 07 червня 2012 року о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.16 Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий 07 травня 2012 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н.В. Крохмаль

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Питання про красу є архетиповим для людського буття, що зумовлює його актуальність для всіх історичних епох та суспільств. Проте в сучасному світі, в якому маємо постійне розмивання споконвічних еталонів краси, іронію і, навіть, сарказм щодо внутрішньої краси, питання про природу краси є хворобливо актуальним. Фундаментальною прикметою суспільства, зануреного в ситуацію постмодерну, стає розквіт гламурності, яка є підміною, симуляцією справжньої краси – красою, що заперечує власний внутрішній вимір.

Питання про красу стосується не лише естетичних, етичних та екзистенціальних аспектів буття людини, а й соціальних виявів цього буття. У відомому вислові Ф. Достоевського «Краса врятує світ» не випадково використовується слово «світ», а не просто «людина». Краса повинна врятувати світ як міжлюдську комунікацію, спільноту людей. Усе це особливо важливо для сучасного українського суспільства, в якому маємо системну «гламуризацію» краси в буденному світогляді людини і системну «деконструкцію», а фактично, руйнацію краси вчинків та відносин. Це робить феномен краси фундаментальною проблемою саме соціальної філософії. Це, передусім, проблема соціокультурна, тому дослідження краси в соціальному бутті людини з необхідністю потребує також використання епістемологічних можливостей естетики, етики та філософської антропології.

Вельми актуальними для сучасного українського суспільства є гендерні виміри краси. І проблема не лише в тому, що в буденній свідомості та буденному світогляді наших сучасників краса зазвичай пов'язується з окремою людиною, більше того, передусім з її статтю. Актуальність гендерних вимірів краси зумовлюється також все більшим поширенням у сучасній Україні ідеології і практики гендерної рівності, яка часто-густо так і не стає ідеологією і практикою гендерного партнерства, спричинюючи відчуження у відносинах між чоловіком та жінкою на особистісному рівні, а отже, на рівні сім'ї та суспільства в цілому. Звернення до гендерних аспектів краси значною мірою актуалізується кризовими явищами в сучасній українській сім'ї, в якій безвідповідальність та боротьба за владу стають сумним результатом інфантильного розуміння гендерної рівності, постійно породжуючи потворність вчинків та відносин не лише в сім'ї, а й у суспільстві на макрорівні.

Зі зміною суспільних відносин і світоглядних орієнтирів в Україні в процесі формування відкритого суспільства змінилося ставлення до людини, її краси, в тому числі й у контексті статі. Вільне буття-у-красі, а також міркування про красу, стають фундаментальними ознаками цього суспільства. Однак виникає нова проблема: краса, особливо жіноча, все більше сприймається як товар. Обернення краси на товар і є однією з причин появи

гламурності, вже не маргінальної та прихованої або чітко регламентованої, як у тоталітарному суспільстві, а відкритої та включеної у структуру вільної реалізації особистості в суспільстві. Тому з приходом у буття нашого суспільства демократичних цінностей, головною з яких є свобода особистості, гламурність не лише не зникає, а й поширюється, набуваючи нових проявів. Разом із тим, у сучасному українському соціумі маємо й позитивні гендерні тенденції: жінка стає суб'єктом не лише тілесної краси, а й творцем красивих, гармонійних відносин у родині та за її межами. Це спричинює необхідність дослідження внутрішньої та зовнішньої краси у життєвому світі жінки – нашої сучасниці.

Сама постановка питання про те, що «краса врятує світ», дозволяє припустити, що краса виражає цілісність людського буття – і в індивідуальному, і в суспільному вимірах. Недостатня цілісність сучасного українського соціуму, його своєрідна неофеодальна роздробленість, що постійно продукує корупцію в усіх сферах суспільного життя та потворність у відносинах влади та народу, – ще одна причина, яка актуалізує дослідження краси як феномену соціального буття людини.

Ступінь наукової розробки проблеми. В історії філософії осягнення краси пройшло складну еволюцію. Платон трактує красу як вираження світу вічних, божественних ідей, від яких залежить існування всього прекрасного в матеріальному світі. Відповідно до Аристотеля, «...найголовніші форми прекрасного – порядок у просторі, пропорційність і визначеність». Середньовічні християнські мислителі пов'язували красу з Божеством – усе, що створено Богом, красиво; потворне – результат деформації світу дияволом. Для філософії Нового і Новітнього часу характерне відсторонення від морально-духовних аспектів краси, що трактується насамперед як естетичний феномен.

Для європейської філософії наскрізною тенденцією усвідомлення краси є її розуміння в якості єдності духовного і тілесного. Так, для мислителів епохи романського Відродження красивою є всебічно розвинута творча людина; ці ідеї знаходять свій розвиток як у марксистській філософії, так і в філософії персоналізму. Протилежну тенденцію бачимо в класичному ідеалізмі І. Канта, Ф.В.Й. Шеллінга, Г.В.Ф. Гегеля, де краса трактується як прояв Абсолюту, який ми можемо сприймати та пізнавати чуттєво. З такою тенденцією корелює розуміння краси як духовного та елітарного явища у німецьких філософів-романтиків (Новалис, Л. Тік, А. Шлегель, Ф. Шлегель).

Розвиваючи підхід Ю. Борєва, окреслені наскрізні тенденції можна конкретизувати, виділивши низку парадигм розуміння краси в європейській філософії. Відповідно до об'єктивно-ідеалістичної парадигми, краса – це втілення Абсолюту (Бога, світу ідей, Абсолютної ідеї) у речах і явищах (Платон, Августин, Тертуліан, Фома Аквінський, Г.В.Ф. Гегель). Суб'єктивно-ідеалістична парадигма (Т. Ліппс, Ш. Лало, Е. Мейман) стверджує, що світ сам по собі не має краси, її джерело – у людському сприйнятті. Смієл

натуралістичної парадигми зводиться до того, що краса є внутрішньою властивістю явищ природи, вона тотожна доцільності (французькі матеріалісти кінця XVIII століття, І. Сфремов). Діяльнісно-антропологічна парадигма (типовий представник – М. Чернишевський) полягає в тому, що краса – це результат співвіднесення властивостей світу з людиною та її діяльністю як мірою краси. У соціоцентричній парадигмі (К. Маркс) краса визначається суспільними відносинами, і якщо сутність людини є «сукупністю суспільних відносин», то краса зумовлюється історичними формами такої сукупності, а краса в соціальному бутті людини в ідеалі постає сукупністю гармонійних суспільних відносин, які характеризуються як комуністичне суспільство.

У низки мислителів краса людини пов'язується з буттям чоловіка і жінки, усвідомлюючись як краса статі. Краса людини, як краса чоловіка або жінки, парадоксально наповнює людське буття трагізмом, особливо це стосується буття жінки. А. Шопенгауер зауважує, що будь-яка краса веде до самотності, «дуже красні дівчата не знаходять собі не тільки подруг, а й приятельок». Аналізуючи специфіку жіночої краси, А. Шопенгауер вважає, що вона цілком детермінована статевим інстинктом чоловіка, а тому є «несамодостатньою». О. Вейнінгер продовжує міркування А. Шопенгауера про «несамодостатню» красу жінки, заявляючи, що жінка «в цілому менш прекрасна, ніж в окремих своїх частинах». О. Вейнінгер наділяє здатністю відчувати красу лише чоловіка, у жінки ж немає «почуття краси». З іншого боку, у координатах філософії фемінізму та сучасних гендерних досліджень краса людини постає передусім як краса жінки (С. де Бовуар, О. Вороніна, І. Жеребкіна, С. Павличко та ін.).

Дослідження краси та цілісності людського буття в контексті ідеї андрогінізму містяться в діалогах Платона. У XX столітті ця тенденція була продовжена в роботах М. Бердяєва, М. Еліаде, С. Бем. У сучасній українській філософії статі, заснованій на проекті метаантропології, зв'язок краси з концептом андрогінізму зустрічаємо у Н. Хамітова; ця концептуальна позиція розвивається в роботах Л. Гармаш, І. Зубавіної, Н. Нікішиної, М. Препотенської, О. Рубан, Л. Тарасюк, Ф. Фоміна та ін. Краса людини розглядається у цих авторів не лише в контексті «матеріальне – духовне» (О. Вейнінгер, О. Лоуен, В. Розанов, Е. Фромм, М. Фуко, М. Шелер), а й у категоріальній парі «духовне – душевне».

Дослідження гендерних аспектів краси в соціальному бутті людини потребує звернення до психоаналітичної парадигми людського буття в її класичних та некласичних стратегіях (З. Фрейд, Ж. Лакан, В. Райх, Е. Фромм, К. Хорні, К. Г. Юнг та ін.).

В екзистенціальній філософії XX ст. дослідження феноменів краси та людської цілісності відбувається через осмислення неповторності людської присутності у світі та «просвітлення екзистенції» в граничних ситуаціях (М. Гайдеггер, М. Мерло-Понті, Ж.-П. Сартр, К. Ясперс). Особливо цікавим у

контексті нашого дослідження є підхід А. Камю, який пов'язує красу зі свободою; краса знаходиться поза політикою, вона стоїть на службі у людяності та співчуття, дає людині відкритість.

Важливі теоретико-методологічні передумови осмислення соціокультурних вимірів краси маємо в роботах сучасних українських науковців у галузях соціальної філософії, філософії освіти, філософії культури, історії філософії (В. Андрущенко, Т. Андрущенко, В. Ананьїн, О. Базалук, В. Бех, А. Бичко, В. Бодак, В. Бондаренко, В. Вашкевич, В. Воронкова, Е. Герасимова, Д. Дзвінчук, І. Дробот, В. Заблоцький, А. Конверський, В. Кремень, С. Куцепал, В. Кушерець, В. Лубський, Я. Любимий, Г. Меднікова, В. Менжулін, Г. Миленька, Н. Мозгова, В. Муляр, І. Надольний, Л. Панченко, І. Предборська, Л. Ришко, Т. Розова, В. Савельєв, Н. Скотна, О. Скубашевська, А. Толстоухов, О. Уваркіна, В. Ярошовець та ін.).

Для аналізу краси в соціальному бутті людини значущими є напрацювання започаткованої В. Шинкаруком Київської світоглядно-антропологічної школи (Є. Андрос, І. Бичко, М. Булатов, В. Загороднюк, В. Іванов, Г. Ковадло, Т. Лютий, Т. Розова, В. Табачковський, Н. Хамітов, Г. Шалашенко та ін.), в яких продовжується та критично переосмислюється теоретичний досвід таких авторів, як М. Бердяєв, А. Гелен, Е. Кассієр, Х. Ортега-і-Гассет, Г. Плеснер, Т. де Шарден, М. Шелер та ін.

Етичні, естетичні й аксіологічні виміри категорій «краса» та «прекрасне», усвідомлення специфіки освоєння світу «за законами краси» аналізуються в низці досліджень українських та зарубіжних авторів (Т. Андрущенко, О. Александрова, Л. Бабушка, Ю. Борєв, М. Бровко, А. Дорога, М. Каган, А. Канарський, Д. Кучерюк, Л. Левчук, О. Лосєв, В. Личковах, В. Мазепа, В. Малахов, В. Панченко, О. Петрова, Ю. Петров, Р. Шульга та ін.).

Слід згадати роботи вітчизняних та зарубіжних дослідників, в яких маємо підстави осягнення феномену краси та його спотворення в контексті колізійної взаємодії природно-тілесних, екзистенціальних, гендерних та соціокультурних вимірів буття людини (Т. Адорно, Ж. Бодріяр, Г. Буркхардт, Л. Газнюк, Т. Гардашук, Ж. Дельоз, Ф. Гваттарі, О. Гомілко, К. Карпенко, В. Кізіма, І. Кон, В. Косяк, Б. Марков, С. Мінева, В. Подорога, В. Табачковський та ін.).

Розуміння соціокультурної детермінованості внутрішньої та зовнішньої краси в її сучасних, майбутніх та архетипових виявах зустрічасмо в роботах таких авторів, як С. Аверинцев, Г. Батіщев, Л. Буєва, П. Гайденко, Г. Маркузе, М. Мерло-Понті, Е. Тофлер та ін.

Дослідження краси як соціально-філософської категорії потребує звернення до розуміння комунікативної природи людини в роботах К.-О. Апеля, М. Бахтіна, Ю. Габермаса, А. Єрмоленка, М. Поповича.

Своєрідність краси в бутті людини та суспільства осягається не лише в межах теоретичної філософії, а й у філософії в її художніх виявах, передусім у слов'янській культурі. У М. Гоголя маємо ідею «про повну красу» – красу, що

об'єднує особистість і соціальний організм; у граничному бутті, в яке занурені герої Ф. Достоєвського, краса відносин не просто зберігається, а трансформується, проходячи болісні випробування; у Л. Толстого масмо кореляцію чоловічої та жіночої краси з такими феноменами екзистенціального та соціального вимірів буття, як війна та мир; Л. Українка усвідомлює красу як виклик суспільній буденності, що може знищити людину, а може трансцендувати в нову якість.

Аналіз публікацій дозволяє зробити висновок, що хоча окремі складові проблеми краси отримали розробку в філософській літературі, спеціального комплексного дослідження феномену краси в соціальному бутті людини ще не здійснювалось. Це актуалізує необхідність системного соціально-філософського вивчення краси.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження здійснено в межах науково-дослідницької роботи кафедри філософської антропології Інституту філософської освіти та науки Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова й безпосередньо пов'язане з темою «Актуальні проблеми філософської антропології», науковий напрям «Дослідження проблем гуманітарних наук», що входять до тематичного плану науково-дослідницьких робіт Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, який був затверджений Вченою радою університету 28 грудня 2006 року, протокол № 5. Тема дисертації затверджена Вченою радою Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова 22 жовтня 2009 року, протокол № 3.

Метою дослідження є створення комплексної теорії краси як соціального феномену.

Досягнення поставленої мети потребує вирішення наступних **дослідницьких завдань:**

- проаналізувати парадигми дослідження краси в соціальному бутті людини та обрати методологічні підходи, які будуть адекватними для досліджуваного феномену;
- визначити красу як категорію соціального буття людини;
- дослідити гендерні виміри краси в соціальному бутті людини, зокрема, феномен краси в життєвому світі жінки;
- проаналізувати соціокультурну динаміку краси вчинків та відносин в соціальному бутті людини;
- обґрунтувати можливість трактовки дійсного соціального партнерства як краси відносин у відкритому суспільстві.

Об'єкт дослідження – соціальне буття людини.

Предмет дослідження – феномен краси в соціальному бутті людини.

Методи дослідження. Специфіка предмету і завдань зумовила застосування комплексу методів і методологій, де, взаємодоповнюючи один

одного, використані напрацювання соціальної філософії, філософської антропології, філософії екзистенціалізму та персоналізму.

У роботі використана наскрізна ідея філософії екзистенціалізму та персоналізму про справжнє та несправжнє в бутті людини. В контексті аналізу краси в соціальному бутті людини ця ідея дозволяє осмислювати проблему через контроверзу «краса – потворність» не тільки в естетичному та моральному, а й екзистенціально-комунікативному вимірі.

У дослідженні важливим був метод аналізу соціальної системи через релігійні форми цієї системи, який блискуче використали М. Вебер у роботі «Протестантська етика та дух капіталізму» та М. Бердяєв у книзі «Витоки та сенс російського комунізму».

Для осягнення краси в соціальному бутті людини важливими є концепти «гранична ситуація» та «екзистенціальна комунікація» К. Ясперса, які безпосередньо натякають на подолання потворності і набуття краси в соціальному бутті людини. Персоналізм М. Бердяєва та Е. Мунье є плідним у дослідженні проблеми краси в соціальному бутті людини завдяки чіткому розведенню понять «особистість» та «індивідуальність»; особистість є вільним та творчим началом, індивідуальність лише наближається до свободи й творчості, адже зазвичай егоїстично замкнена в родовому бутті.

У контексті дослідження краси як екзистенціально-комунікативного феномену плідною є ідея про витіснення та сублімацію у формуванні соціального буття людини у класичному психоаналізі З. Фрейда, вчення про архетипи в глибокій психології К. Юнга, аналіз відчуження та любові, а також біофілії та некрофілії у гуманістичному психоаналізі Е. Фромма.

Значущою є методологія проекту метаантропології Н. Хамітова, який розвиває підходи М. Бердяєва та пізнього М. Шелера. Ця методологія дозволила розглянути красу як екзистенціально-комунікативний феномен в буденному, граничному та метаграничному вимірах людського буття. На такій основі в роботі розвивається власний методологічний підхід у соціальній філософії, який називається «соціальною метаантропологією» – теорією буденного, граничного та метаграничного буття суспільства і людини в суспільстві. Сутність цього підходу полягає у використанні тріадичної методології для розуміння людського буття, яка пропонується в проекті метаантропології (буденне, граничне, метаграничне буття), але ця методологія застосовується не до людини як неповторної екзистенції, а до соціуму, а також до людини в контексті соціуму.

Послідовне застосування методології соціальної метаантропології до феномену краси в соціальному бутті людини породжує її конкретизацію – «екзистенціально-естетичний підхід в аналізі суспільних відносин», сутність якого полягає у трактовці конструктивного буття суспільства як краси відносин та вчинків, а деструктивного – як їх потворності. Екзистенціально-естетичний підхід в аналізі соціальних систем наголошує на вирішальній ролі

екзистенціального вибору та особистісної відповідальності у формуванні гармонійного суспільного цілого.

У дослідженні були застосовані фундаментальні загальнофілософські методи: «метод сходження від абстрактного до конкретного», започаткований Г.В.Ф. Гегелем і розгорнутий К. Марксом, а також історико-генетичний метод – для розкриття витоків і генезису феномену краси в її соціальних вимірах; поєднання компаративістського та герменевтичного методів дозволило порівняти різноманітні концепції краси в історії філософії й виробити власний підхід щодо досліджуваного феномену.

Наукова новизна одержаних результатів полягає передусім у тому, що у вітчизняній соціальній філософії вперше було використано персоналістичну та метаантропологічну методологію для досягнення суспільних вимірів краси. В результаті краса в соціальному бутті людини постає як екзистенціально-комунікативний феномен – краса вчинків, відносин і світогляду, що їх зумовлює. В ході дослідження краси в бутті людини та суспільства вияскравлюється авторська методологічна стратегія – соціальна метаантропологія, яка може бути використана у дослідженні низки феноменів соціального буття. Це знаменує екзистенціально-естетичний поворот у соціальній філософії, який дозволяє усвідомити конструктивне буття суспільства як красу відносин та вчинків, а деструктивне – як їх потворність.

Новизна одержаних результатів конкретизується у тому, що *вперше* в українській філософській науці:

- розкрита сутнісна суперечливість, парадоксальність та багатовимірність краси в її екзистенціально-комунікативних та соціальних вимірах. Краса як категорія соціального буття людини може бути поділена на зовнішню (тілесну) та внутрішню – моральну й соціальну, суспільно-моральну. Виходячи з того, що суспільно-моральний вимір людського буття виявляється у вчинках та відносинах, красу, яка проявляється в цьому вимірі, можна назвати красою вчинків та відносин;

- виявлено, що краса вчинків та відносин є предметом і етики, і соціальної філософії, тут перетинаються поля досліджень цих двох наук. У результаті зроблено висновок, що будь-яке дослідження краси в соціальній філософії буде мати в собі й етичну складову, натомість етичний аналіз внутрішньої краси як краси вчинків та відносин з необхідністю включає в себе соціально-філософські розвідки;

- проаналізовано, що категорія краси, на відміну від прекрасного, виражає вічнісі, інваріантні форми гармонійного буття людини та суспільства, а отже – його вічні цінності. Якщо прекрасне – це найвища естетична цінність, то краса є цінністю не лише естетичною, а й моральною та соціальною, що робить її менш релятивною;

- обґрунтовано власний методологічний підхід «соціальної метаантропології», в якому виокремлюється буденне, граничне та метаграничне

буття суспільства та людини в суспільстві, і який може стати новим напрямком соціально-філософського знання. На відміну від соціальної антропології, яка розглядає архетипові основи суспільства в його буденному бутті, і лише іноді в граничних ситуаціях, соціальна метаантропологія системно досліджує архетипові підстави виходу соціуму за межі буденності в граничні та метаграничні онтологічні стани. В буденному бутті суспільство підпорядковане волі до самозбереження та продовження роду, а тому розвивається переважно в пан-демографічному напрямі; члени такого суспільства через низький економічний рівень не живуть, а виживають, або, навпаки, заради економічного процвітання і добробуту відмовляються від дітонародження. Суспільство в своєму граничному бутті скероване волею до влади, прагнучи до панування над усім світом, з іншого боку, спрямоване до пізнання та творчості, до розвитку духовності та культури. Таке суспільство виховує та актуалізує геніальних творців, які виводять його на світовий рівень. Метаграничне буття суспільства означає вихід до толерантності, соціальної відповідальності й соціального партнерства, які є критеріями і, одночасно, дійсними проявами краси в її соціальних вимірах;

– доведено, що в соціальному бутті людини краса має такі онтологічні кореляти як цільність, цілеспрямованість і цілісність. Краса цільності – це гармонія душевності та вітальності, яка реалізується передусім у буденному вимірі людського буття. Це краса на рівні антропо-біологічних та соціальних характеристик людини, які дозволяють краще адаптуватися до складних умов життя. Краса цілеспрямованості – це краса динамізму та пасіонарності, що розгортається в граничному бутті людини. Це, з одного боку, краса владної людини, суттєвими рисами якої є мужність і влада над собою та обставинами життя, а з іншого, – це краса пристрасної активності творчої і пізнаючої людини. Краса ж цілісності – це єдність краси цільності та цілеспрямованості. В метаграничному бутті статична цільність поєднується з динамічною цілеспрямованістю, в результаті чого складається особлива статично-динамічна краса цілісності, що об'єднує ці крайнощі в гармонійну єдність і постійно продовжує свій розвиток;

– встановлено, що цільність у бутті людини може бути зіставлена з жіночістю, цілеспрямованість – з чоловічістю, а цілісність – з андрогінністю, що означає глибинне екзистенціальне та соціальне єднання чоловічого та жіночого. Справжня краса можлива лише в єдності цільності-жіночості та цілеспрямованості-чоловічості; це дозволяє осмислити красу не лише як стан, а й як взаємодію та комунікацію – як соціальний феномен;

– обґрунтовано, що краса цілісності проявляється в єдності світогляду, вчинків та відносин. Краса світогляду корелює з цілісністю пізнання, краса вчинків – з цілісністю свободи, краса відносин – з цілісністю любові;

– доведено, що першоосновою потворності в соціальному бутті людини є відчуження, яке виступає протилежністю суспільних вимірів краси. У

результаті соціально потворними вчинками та відносинами, що протистоять їх красі, можна назвати негацію архетипових загальнолюдських моральних та суспільних цінностей: зраду (собі, близькій людині, спільноті), агресію, фанатизм, ксенофобію, неадекватну помсту, яка на суспільно-політичному рівні проявляється в феномені тероризму тощо. З позицій соціальної метаантропології, закономірним є висновок, що лише гармонійне поєднання духовної та душевної життєдіяльності може подолати різноманітні прояви відчуження як першооснову потворності в соціальному бутті людини;

– виявлено, що краса на відміну від гламурності є цілісним феноменом, тоді як гламурність – відчуження від цілісності людини та суспільства. Доведено, що гламурність – це не лише прикрашене буденне буття людини, що видає себе за граничне буття, а й саме граничне буття. Лише в метаграничному вимірі людського буття гламурність трансформується в справжню красу, що об'єднує красу світогляду, красу вчинків та красу відносин. Саме в цьому бутті людина набуває цілісну красу, яка протистоїть розірваності гламурності.

Удосконалені положення про те, що:

– поняття «відносини» та «спілкування» є різними в екзистенціальному та соціальному вимірах: відносини в соціальному бутті змінюють долі інших людей, актуалізуючи вчинки, в спілкуванні ж відбувається обмін інформацією і почуттями, який зазвичай не піднімається на рівень вчинків. Проте відносини самі по собі не несуть в собі краси; як і вчинки, відносини можуть бути і красивими, і потворними; екзистенціальна глибина і краса в людському світі не тотожні;

– красу відносин породжує лише обмін красивими вчинками, тому краса відносин – це екзистенціальна комунікація, наповнена моральною красою – відповідальністю, турботою, толерантністю. А отже, краса відносин виростає з краси спілкування.

Отримали подальшого розвитку ідеї та положення:

– краса в світі людей глибинно пов'язана зі статтю – адже саме в контексті статі краса породжує людське життя, дарує йому повноту та цілісність. Переживання краси у вимірі статі в першу чергу стосується жінки, бо саме для неї краса – і неповторна тілесна краса, і краса відносин з коханою людиною, є найголовнішою цінністю. Жіноча краса в своїй глибинній внутрішній основі є гармонія духовного та душевного начал. Проте краса в бутті жінки – це і реальність тілесності, яка обумовлена і екзистенціально, і соціально. Тому в контексті дослідження краси в бутті жінки евристично плідним є використання не лише словосполучення «краса тілесності», а й поняття «екзистенціально-соматична краса», а також «персонально-соматична краса», яке дозволяє говорити про завершену, цілісну красу – у поєднанні її зовнішніх проявів з внутрішніми – красою вчинків та відносин;

– краса відносин у відкритому, демократичному суспільстві виражається через феномен соціального партнерства. У відкритому суспільстві

соціальне партнерство постає і теоретичним, і практичним корелятом краси відносин. Встановлено, що соціальне партнерство може бути дійсним і формальним. Дійсне соціальне партнерство передбачає красу відносин між особистостями та соціальними групами, формальне означає владну маніпуляцію, яка у формі популізму прикриває індивідуальний та груповий егоїзм. Зроблено висновок, що краса відносин є глибинним критерієм дійсного соціального партнерства;

– у відкритому суспільстві любов, яка породжує красу відносин у парі та сім'ї, є первинною по відношенню до любові-агапе, що продукує красу відносин у соціумі в цілому. Отже, соціальне партнерство в широкому сенсі слова (і відносини Учителя та Учня, і дружба, і службові відносини) у своїх конструктивних формах, які передбачають красу відносин, можливе лише завдяки досвіду цілісної любові, яка створює цілісну особистість, а отже, цілісну сім'ю і цілісне суспільство.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів полягає у побудові цілісної соціально-філософської концепції краси в її соціокультурних та гендерних аспектах на основі розробленого авторського підходу соціальної метаантропології, що відкриває можливість нового напрямку у галузі соціальної філософії. Значення одержаних у дисертації результатів полягає у можливості гармонізації суспільних відносин через формування краси вчинків та відносин як світоглядних цінностей. Результати дослідження можуть бути використані при розробці стратегій формування громадянського суспільства та інститутів соціального партнерства й соціальної відповідальності в Україні. Ці результати можуть бути корисними при осягненні впливу суспільної свідомості та архетипів культури на зміни фундаментальних структур соціального буття.

Теоретичні положення, висновки та методологічні напрацювання, отримані в процесі дослідження, особливо підхід соціальної метаантропології, можуть бути застосовані при аналізі низки проблем у галузях соціальної філософії, філософської антропології, філософії культури, філософії освіти, етики та естетики, а також у навчальному процесі при викладанні курсів та спекурсів з гуманітарних і соціальних дисциплін.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійним дослідженням. Більшість опублікованих праць за темою докторської дисертації (індивідуальна монографія, статті) написані без співавторів. Допоміжні і проміжні завдання дослідження відображено у ряді спільних публікацій: з Н. Хамітовим у монографії «Психологія на красивата жена» (видана болгарською мовою), нами написані розділи «Психологічні парадокси долі красивої жінки» (с. 23-48) та «Комплекси красивої жінки» (с. 51-117) та курсі лекцій «Етика: путь к красоте отношений» було розроблено поняття «краса відносин» в його етичних та гендерних аспектах; разом із тим, у вказаному курсі лекцій низка концептів, що стосуються теми докторської дисертації, обґрунтовані особисто нами у одноосібних лекціях «Красота как этическая категория» (с. 42-83), «Свобода и

любовь» (с. 192-207), «Этика пола и семьи» (с. 212-243); у роботі «Філософський словник: людина і світ», концепція якого розроблялась у співавторстві з Н. Хамітовим, нам належать одноосібні статті за темою дослідження: «Краса» (с. 109-110) та «Красота людини» (с. 110-113); у словнику «Этика и эстетика: словарь ключевых терминов», що був написаний у співавторстві з Н. Хамітовим та С. Міневою, включена одноосібна стаття «Моральная гламурность» (с. 132), в якій показані деформації краси в її етико-соціальних виявах; у навчальному посібнику «Історія філософії: проблема людини», виконаному у співавторстві з Н. Хамітовим та Л. Гармаш, нам належать одноосібні параграфи за темою дослідження, де обґрунтовуються світоглядні й методологічні основи дисертації: «Федір Достоєвський: краса врятує світ» (с. 188-190), «Микола Бердяєв: Боголюдина над безоднею нествореної свободи» (с. 224-227); у «Філософському енциклопедичному словнику», де головою редколегії був академік В. Шинкарук, нам належать одноосібні статті «Любов» (с. 348-349) та «Особистість» (с. 457-458), в яких вияскраплюються важливі екзистенціальні та соціальні аспекти краси в людському бутті.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретико-методологічні положення дисертаційного дослідження доповідались та обговорювались на засіданні кафедри соціальної філософії та філософії освіти Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, а також на низці методологічних семінарів, міжнародних та всеукраїнських науково-практичних і науково-теоретичних конференцій та семінарів, зокрема: методологічному семінарі «Філософія, екзистенція, комунікація» Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України (м. Київ, 2001–2012); Міжнародній науково-практичній конференції «Жінка в науці та освіті: минуле, сучасність, майбутнє» (м. Київ, 1995); міждисциплінарному семінарі «Методологічні засади гендерного аналізу» (м. Київ, 2000); Міжнародній науково-практичній конференції «Філософія статі: методологічні і світоглядні основи» (м. Київ, 2001); Міжнародній науковій конференції «Ф.М. Достоєвський і канун третього тисячоліття» (м. Київ, 2001); Міжнародній науково-практичній конференції «Поетія у філософії – філософія у поезії» (м. Одеса, 2003); Міжнародній науково-практичній конференції «Національний інтелектуальний капітал як чинник економічного і соціального розвитку» (м. Київ, 2004); III Міжнародному симпозіумі «Глобальна біоетика: сучасні виміри, проблеми, рішення» (м. Київ, 2004); Міжнародній науково-практичній конференції «Етика і політика: національний і світовий досвід» (м. Київ, 2007); Філософсько-антропологічних читаннях «Творча спадщина В. Шинкарука та сьогодні (До 80-ліття від дня народження)» (м. Київ, 2008); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Здоровий спосіб життя, фізична культура і спорт: аналіз соціальних процесів» (м. Київ, 2009); Міжнародній науково-теоретичній конференції «Актуальні проблеми сучасної філософії та науки: виклики

сьогодення» (м. Житомир, 2010); Міжнародній науковій конференції «Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету» (м. Київ, 2011); Міжнародній науковій конференції «Актуальні проблеми регіонального управління та місцевого самоврядування» (м. Київ, 2011); Міжнародній науковій конференції «Толерантність як соціогуманітарна проблема сучасності» (м. Житомир, 2011); Міжнародній науково-практичній конференції «Екзистенційні виміри філософсько-антропологічного пізнання: творча спадщина В.І. Шинкарука» (м. Київ, 2011); Міжнародній науковій конференції «Моральне виховання в умовах мультикультурного світу» (м. Джинджу, Південна Корея, 2011); щорічних наукових конференціях викладачів, аспірантів та студентів Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (м. Київ, 2008–2012) та ін.

Публікації. Основні ідеї та результати дослідження викладено у 36 публікаціях, з них: 1 – одноосібна монографія, 1 – монографія у співавторстві, 2 – навчальні посібники (у співавторстві), 3 – словники (у співавторстві), 22 – статті у наукових фахових виданнях з філософських наук, 7 – матеріали конференцій.

Кандидатська дисертація на тему: «Безсмертя особистості як етико-екзистенційна проблема» була захищена в 1997 році. Матеріали кандидатської дисертації у тексті докторської не використовуються.

Структура дисертації. Мета, завдання і логіка дослідження визначили зміст і структуру роботи, яка складається зі вступу, п'яти розділів, що включають 18 підрозділів, висновків та списку використаних джерел (503 найменування). Загальний обсяг роботи становить 407 сторінок, із них основна частина дисертації – 365 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми, сформульовано мету, завдання, об'єкт, предмет дисертаційного дослідження, а також визначено наукову новизну, теоретичне та практичне значення одержаних результатів, ступінь їхньої апробації.

У **першому розділі** – «МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ КРАСИ В СОЦІАЛЬНОМУ БУТТІ ЛЮДИНИ: ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЬЯТЬ ТА АНАЛІЗ ПАРАДИГМ» – аналізується феномен соціального буття людини, специфіка проявів краси саме в ньому, ставиться та розв'язується проблема методології дослідження та його ключових понять.

У **підрозділі 1.1.** – «Феномен краси в контексті соціального буття» – зазначається, що під соціальним буттям людини можна розуміти буття людини в суспільстві, комунікативний вимір людського буття. Аналіз краси в соціальному бутті людини означає, що воно розглядається не просто як буття-у-

комунікації особистостей та груп, а як екзистенціально-комунікативне буття, аналізуються його глибинні, справжні, неформальні виміри.

Висловлюється гіпотеза, що соціальне буття людини в його справжності та неформальності передбачає красу. В даному контексті актуалізується поняття *краси стосунків* між людьми, яка неможлива без *краси вчинків*, особистісної краси.

Розгортається думка, що у буденній свідомості та буденному світогляді краса зазвичай пов'язується з окремою людиною, більше того, передусім з її статтю; поняття краси використовується також по відношенню до природи, технічних пристроїв, архітектури тощо. Отже, на рівні буденної свідомості, буденного буття та буденного світогляду краса сприймається як щось індивідуальне або зовнішньо-матеріальне. Але представник буденного буття і буденної свідомості вступає у суперечність з собою, коли в ситуації комунікативної потворності – образи або приниження гідності каже про *некрасивий вчинок*. Поняття некрасивого вчинку в буденному світогляді є запереченням можливості краси у взаємодії людей, але це означає і позасвідоме припущення такої можливості в соціальному бутті. Таким чином, навіть на рівні буденного світогляду масмо первинне усвідомлення і переживання *цінності* краси вчинків та стосунків – цінності саме соціального виміру краси.

Досліджується складна діалектика особистісного та комунікативного проявів краси в соціальному бутті людини. Якщо краса замикається лише на індивідуальному рівні, вона відчужується від соціального, втрачає свій відкритий і одночасно глибинний, внутрішній характер. З іншого боку, коли краса стає лише суспільним феноменом, коли її зумовлюють загально визнані стереотипи і стандартні образи, вона мертвіє й відчужується – і від суспільства, і від людини.

Підкреслюється, що на відміну від прекрасного, краса виражає вічнісі, інваріантні форми гармонійного буття людини та суспільства, а отже – його вічні цінності. Якщо прекрасне – це найвища естетична цінність, яка відображає уявлення людини про досконалість або про те, що сприяє вдосконаленню життя, то краса є цінністю не лише естетичною, а й *моральною* та *соціальною*. В результаті робиться висновок, що краса є однією з фундаментальних цінностей людського буття в суспільстві, тією цінністю, яка разом із цінностями істини та добра визначає гуманістичний, душевний та відкритий характер цього буття.

У **підрозділі 1.2. – «Онтологічні кореляти краси в суспільному бутті людини: цільність, цілеспрямованість та цілісність»** – досліджується, чим краса відрізняється від цілісності. Робиться припущення, що краса і цілісність пов'язані, але не є одне і те саме. Краса – це цілісність, яка пережита особистістю, пропущена через неповторність людської присутності у світі, а тому це нова, *екзистенціальна* якість цілісності. Саме екзистенціальність краси задає їй не лише естетичні, а й етичні і соціальні виміри.

У роботі обстоюється відмінність феноменів «цільність», «цілеспрямованість» та «цілісність» і заснованих на них різних проявів краси. Краса цільності – це краса на рівні антропо-біологічних та соціальних характеристик людини, які дозволяють краще адаптуватися до умов життя. Краса цілеспрямованості – це краса динамізму та пасіонарності граничного буття людини. Краса ж цілісності – це єдність краси цільності та цілеспрямованості, яка об'єднує ці крайнощі в гармонійну єдність і постійно продовжує свій розвиток.

Краса цілісності – фундаментальна ознака відкритих суспільств, в яких свобода та гідність людини є не засобом для досягнення суспільно-значущих цілей, а метою та смыслом існування соціальної системи.

У підрозділі 1.3. – «Парадигми осмислення краси і методологія її вивчення як феномену соціального буття» – виділено декілька парадигм розуміння краси в європейській філософії: 1) об'єктивно-ідеалістичну, 2) суб'єктивно-ідеалістичну, 3) натуралістичну, 4) діяльнісно-антропологічну, 5) соціоцентричну, 6) екзистенціалістську, 7) персоналістичну, 8) постмодерністську і 9) метаантропологічну. Ми найбільш докладно зупиняємося на останніх чотирьох.

Екзистенціалістська парадигма (К. Ясперс, А. Камю) розуміння краси оперує концептуальною парою «справжнє – несправжнє буття людини» («буденність – екзистенція»), що дозволяє здійснити прорив у осмисленні внутрішньої краси, пов'язуючи її зі свободою.

У персоналістичній парадигмі краса розуміється як результат співтворчого розвитку особистості людини й Абсолюту (Ф.В.Й. Шеллінг, М. Бердяєв). Відношення до краси має духовно-безкорисливий характер, а сама краса може бути осмислена мотивом і критерієм розвитку особистості і світу в цілому.

У новітній європейській філософії маємо постмодерністську парадигму осмислення краси людини в її соціальному бутті, представлену передусім у творчості Ж. Бодріяра, лейтмотив якої полягає у проголошенні плюральності та рівноцінності норм та різновидів краси. Дана позиція означає іронічне ставлення до можливості поєднання краси і моральності, а також до самої можливості внутрішньої краси як краси вчинків та стосунків.

З позицій метаантропології, новітнього напрямку в українській філософії ХХ – ХХІ ст., що виростає на основі ідей персоналізму М. Бердяєва, підходів пізнього М. Шелера та досягнень Київської світоглядно-антропологічної школи, вибудовується парадигма, в межах якої краса по-різному проявляється в буденному, граничному та метаграничному бутті людини; краса як цілісність розгортається в метаграничному бутті людини, де постійно відбуваються її метаморфози та вдосконалення.

Робиться висновок, що при дослідженні краси як екзистенціально-комунікативного феномену виникає необхідність використання

фундаментальних ідей екзистенціалізму, персоналізму, гуманістичного психоаналізу та метаантропології.

Виходячи з того, що важливим аспектом краси в соціальному бутті людини є краса стосунків в освітньому процесі, обґрунтовується необхідність звернення до теоретико-методологічних здобутків філософії освіти, яка активно розвивається в сучасній українській філософії в тісному поєднанні з соціальною філософією. Ми звертаємося до теоретико-методологічних напрацювань В. Андрущенка, який пропонує думку про оновлену комунікацію в процесі освіти, основою якої є теорія і практика толерантності. Відзначається плідність запропонованої цим автором «методології синтезування», яка, по суті, є теоретичним корелятом толерантності і може стати фундаментом для розвитку демократичних цінностей.

На основі окреслених методологічних стратегій, нами виокремлюється власний методологічний підхід до краси в соціальному бутті людини, який визначається як «соціально-метаантропологічний» або «соціальна метаантропологія». Сутність цього підходу полягає в тому, що він використовує тріадичну методологію для розуміння людського буття, яка пропонується в проекті метаантропології (буденне, граничне, метаграничне буття людини), але застосовує дану методологію не до людини, як неповторної екзистенції та особистості, а до *суспільства*, а також до *людини в контексті суспільства*. Отже, мова йде про буденне, граничне, метаграничне буття суспільства та людини в суспільстві.

У створенні проекту соціальної метаантропології ми спираємося на ідеї українських дослідників Н. Хамітова, який є автором концептів «буденне, граничне, метаграничне буття людини», та В. Беха, який на стику онтології, філософської антропології та соціальної філософії висуває концепцію трьох природ, що корелюють з поняттями буденного, граничного та метаграничного буття в метаантропології, – першої природи (біосфери), другої природи (ноосфери), які трансформуються у третю природу «як елемент вже космічного середовища».

У підрозділі розводяться поняття «соціальна метаантропологія» та «соціальна антропологія». Якщо соціальна антропологія, по суті, розглядає архетипові основи суспільства в його буденному та повсякденному бутті, і лише іноді в граничних ситуаціях, то соціальна метаантропологія системно досліджує архетипові підстави виходу соціуму за межі буденності в граничні та метаграничні онтологічні стани.

У буденному бутті суспільство підпорядковане волі до самозбереження та продовження роду, а тому розвивається переважно в пан-демографічному напрямі; члени такого суспільства через низький економічний рівень не живуть, а виживають. Проте можливі варіанти буденного буття соціальних систем, коли маємо високий економічний розвиток, і члени суспільства налаштовані на споживання та задоволення; в даному випадку у суспільній свідомості і,

головне, у колективному позасвідомому цінність самозбереження і насолоди домінує над цінністю продовження роду.

Суспільство в своєму граничному бутті скероване волею до влади, прагнучи до панування над усім світом, з іншого боку, спрямоване до пізнання та творчості, до розвитку духовності та культури. Таке суспільство виховує та актуалізує геніальних творців, які виводять його на світовий рівень.

Мегаграничне буття суспільства означає вихід до толерантності й соціального партнерства, які є критеріями і, одночасно, дійсними проявами краси в її соціальних вимірах. У мегаграничному бутті суспільства не заперечується все важливе й суттєве, що є в буденному та граничному вимірах; відбувається діалектичне зняття і душевності буденності, і духовності граничного буття, більше того, їх синтезування у нову цілісність. Таке суспільство здатне плідно актуалізувати духовно-практичний (точніше, духовно-душевний та практичний) потенціал і свого народу, і народів світу. Мета такого суспільства – не прагнення до світового військового або цивілізаційного панування, а об'єднання світу у вільну, по-справжньому демократичну культурну цілісність на основі цінностей духовного зростання, соціальної відповідальності, толерантності, екологічної безпеки та економічного вдосконалення.

У контексті дослідження доводиться, що у буденному бутті суспільства краса виявляється в душевній взаємодії людей, яка означає співчуття та співстраждання до тих, кого ми вважаємо екзистенціально близькими, переважно у межах сім'ї або невеличкої соціальної групи; в граничному бутті суспільства маємо красу пізнання і творчості, яка виходить у більш широкий соціальний контекст, а також специфічну красу владної організації й структуризації соціуму; в мегаграничному бутті краса проявляється в толерантності по відношенню не лише до близького, а й до будь-якого Іншого, разом із тим, це краса не лише пізнання та творчості, а й спільного пізнання та співтворчості.

У другому розділі – «КРАСА В ЇЇ СОЦІАЛЬНИХ ВИМІРАХ» – проводиться історико-філософський аналіз краси в соціальному бутті людини і розглядається можливість теоретичного аналізу краси в проблемному полі соціальної філософії.

Підрозділ 2.1. – «Соціальні виміри краси та їх кореляти в європейській філософії та мистецтві» – присвячений доведенню положення про те, що смислові контексти та епістемологічні кореляти розуміння краси в контексті соціального буття людини є доволі різноманітними. Якщо у філософії Платона краса в соціальному бутті розгортається в контексті вчення про ідеї, то у А. Камю соціальним корелятом краси є свобода, у вченні ж Е. Фромма соціально-психологічними відповідниками краси та потворності в бутті людини і суспільства постають біофільна та некрофільна орієнтації, а також любов і відчуження.

Виходячи з того, що краса в суспільному бутті людини досягається не лише в межах теоретичної філософії, а й філософського мистецтва, досліджуються ідеї М. Гоголя, Ф. Достоевського, Л. Толстого, Л. Українки та інших авторів.

У **підрозділі 2.2.** – «Краса як категорія соціальної філософії» – йдеться про красу як соціально-філософську категорію; ця категорія охоплює і тілесні, і духовні, і душевні, й екзистенціально-комунікативні модули буття людини. Відповідно, краса як категорія соціального буття людини може бути поділена на зовнішню (тілесну) та внутрішню – моральну й соціальну, *суспільно-моральну*. Виходячи з того, що суспільно-моральний вимір людського буття виявляється у вчинках та відносинах, краса, яка проявляється в цьому вимірі, визначається красою вчинків та відносин. Доводиться, що соціально-філософський аналіз внутрішньої краси з неминучістю передбачає розгляд її не лише на рівні вчинків та відносин, а й світогляду, який їх зумовлює.

У **підрозділі 2.3.** – «Потворність соціального буття людини: відчуження» – показано, що критеріями потворності в соціальному бутті людини слід вважати руйнацію архетипових загальнолюдських моральних та суспільних цінностей. В процесі дослідження виникає припущення, що першоосновою потворності в соціальному бутті людини є відчуження.

Аналізуються дві фундаментальні форми відчуження, що протистоять красі в соціальному бутті людини: експлуатація та маніпуляція, які в більшості випадків переплітаються і переходять одна в одну. Під експлуатацією розуміється системне й *відкрите* використання іншої людини, під маніпуляцією – *приховане* використання, яке подеколи буває не менш системним. Яскравим прикладом маніпуляції називається політична й економічна реклама, що в чистому вигляді вже викликає відторгнення; щоб мати можливість впливати через рекламу на глибинні структури суспільної свідомості, рекламу «причіпляють» до різноманітних сегментів масової культури, дуже часто – до телевізійних шоу. В ринковому суспільстві такі шоу стають особливо розповсюдженими, адже заповнюють «екзистенціальний вакуум» мільйонів споживачів.

Співвідносяться поняття «відчуження» та «солідарність», які на перший погляд є протилежними. Проте при більш глибокому міркуванні виявляється, що солідарність може бути корелятом відчуження. Прикладом солідарності, що веде не лише до єднання, а й до відчуження і соціальної потворності, є солідарність в умовах революційних змін, яка на основі граничного ресентименту породжує насильство та жорстокість, руйнуючи красу відносин у суспільстві заради «високої мети».

У **підрозділі 2.4.** – «Краса, відчужена від цілісності: феномен гламурності» – відбувається відмежування понять «краса» та «гламурність». Гламур визначається як соціальне явище, що означає установку на домінанту зовнішньої краси, що відповідає стереотипам свого часу. Гламур як соціальне

явище існує у будь-якому часі, але лише в суспільстві масового споживання ХХ–ХХІ ст. стає сутнісною ознакою соціуму і починає формуватися цілою індустрією. На відміну від гламуру, гламурність є не *лише соціальне*, а й *екзистенціальне* явище. Гламурність – це якість особистості, міра засвоєння нею гламуру, індивідуальний вектор гламуру.

У феномені гламурності відбувається абсолютизація кожного індивіда, який здатний споживати, незалежно від його екзистенціальної значущості та глибини, що призводить до розвитку егоцентризму. Саме в результаті активізації егоцентризму споживача як «гвинтика» ринкового суспільства, людина починає акцентуватися на гламурності замість краси.

Показовою ілюстрацією заміни краси на гламурність у ринковому суспільстві є конкурси краси. Це – масштабні події шоу-бізнесу, епіцентром яких стає зовнішня краса людини. Оцінюється передусім тіло, обличчя, хода та статура. Оскільки в сучасній західній культурі краса пов'язується передусім з жінкою, то ці конкурси є конкурсами *жіночої краси*. Претендуючи на цілісний підхід до краси, засновники таких конкурсів підключають аспект ерудиції, пропонуючи учасникам продемонструвати знання. В результаті бачимо «інтелектуальність» гламурних красунь, які самовдоволено радіють не тільки своїй зовнішності, а й ерудиції, яка зазвичай буває відірваною від духовності та душевності.

Фундаментальною екзистенціальною та соціальною проблемою нашого часу є політична гламурність – стан суспільства, в якому політика обертається на шоу, а політики стають шоуменами.

У **третьому розділі – «КРАСА В КОНТЕКСТІ БУТТЯ ЖІНКИ У СУСПІЛЬСТВІ»** – краса розглядається як фундаментальна цінність в життєвому світі жінки.

У **підрозділі 3.1. – «Краса у вимірах статі та гендеру»** – ставиться питання про красу в контексті статі; доводиться, що мова тут не повинна йти виключно про зовнішню, специфічну красу жінки та чоловіка. Проведене дослідження свідчить, що без краси стосунків і вчинків, краси *особистості* та *взаємодії особистостей*, зовнішня краса втрачається.

Переживання краси в контексті статі в першу чергу стосується жінки, бо саме для неї краса – і неповторна тілесна краса, і краса відносин з коханою людиною – є найголовнішою цінністю.

Ми доводимо необхідність використання методологічних можливостей андрогін-аналізу, який в контексті сучасної соціальної філософії, філософської антропології та психоаналізу усвідомлюється як метод дослідження і глибинної корекції відносин чоловіка і жінки. Андрогін-аналіз є принципово діалогічним; ця особливість зберігається в ньому як у теорії, так і у практиці усвідомлення та актуалізації особистості на екзистенціальному і світоглядному рівнях. Владна монологічність – вираження патріархального типу свідомості і буття – замінюється толерантністю і діалогом; замість взаємних монологічних

імпульсів андрогін-аналіз пропонує співтворчість; маскулінності класичної філософії та ортодоксального психоаналізу протиставляється андрогінність – єдність чоловічого і жіночого не просто на тілесному, а й на екзистенціальному та суспільно-комунікативному рівнях, що і складає глибинну духовну та душевну основу і жіночої, і чоловічої краси.

Андрогін-аналіз відображає реально існуючий любовний діалог чоловічості та жіночності у зовнішньому та внутрішньому світі кожного, діалог духовності та душевності, що породжує особистість. Показано, що важливим методологічним принципом осягнення краси в життєвому світі жінки стає усвідомлення того, що жіноча краса – це гармонія духовного та душевного, яка з необхідністю відображається на тілесному рівні; краса жінки – це передусім *особистісна краса*.

У підрозділі 3.2. – «Соціальні ролі в контексті жіночої краси» – на основі методології соціальної метаантропології виділяються три соціальні ролі: Нарциски, Егоїстки, Егоальтруїстки. Показано, що перша роль жінки екзистенціально обумовлена тим, що вона бажає себе, друга роль жінки передбачає жалість до себе, третя роль – любов до себе. Ці три ролі значною мірою відповідають буденному, граничному та метаграничному буттю людини в соціумі. Підхід соціальної метаантропології є плідним тому, що в даному випадку враховуються три фундаментальні типи відношення до себе будь-якої людини: пристрасть, жалість і любов. Пристрасть та жалість до себе по відношенню до Іншого та суспільства в цілому породжують байдужість та жорстокість, любов у відношенні до себе продукує таку саме любов у відношенні до світу.

У підрозділі 3.3. – «Соціально-психологічні та соціокультурні парадокси актуалізації краси в життєвому світі жінки» – виділяються два важливі соціально-психологічні та соціокультурні парадокси. Це «парадокс очікування», який проявляється в тому, що оточуючі чекають від жінки, яка актуалізує красу в своєму життєвому світі, чогось незвичайного, досягнень в житті та культурі, і разом з тим сподіваються, що буденність зруйнує її. Другий соціально-психологічний і, одночасно, соціокультурний парадокс красивої жінки – «парадокс щастя», природа якого полягає в тому, що красива жінка повинна бути щасливою, і настільки ж очевидно, що щасливою вона буває не завжди; в багатьох випадках це відбувається через її очікування, що суспільство подарує їй щастя в обмін на красу. Робиться висновок, що «парадокс щастя» – часто теж «парадокс очікування», але вже з боку жінок, які вважають себе красивими, а не соціального середовища, що їх оточує.

У підрозділі 3.4. – «Краса та жіноча тілесність: екзистенціально-соматичні комплекси в координатах соціального буття» – йдеться про екзистенціальні переживання та тілесні стани, які породжують своєрідні екзистенціально-соматичні комплекси жінки у вимірах соціального буття.

З одного боку, ці стани та переживання можна назвати емоційними процесами, з іншого – це все ж таки душевні процеси, що знаходяться вже за межами емоцій – в екзистенціальній глибині людини. Саме тому поняття «екзистенціально-соматичні комплекси» в контексті дослідження, на нашу думку, є більш коректним, ніж поняття «психологічні комплекси» або «емоційні комплекси».

У понятті «екзистенціально-соматичні комплекси» в знятому вигляді перебуває і соціальний зміст, адже будь-які екзистенціальні переживання не лише зумовлюють соціальні відносини, а й зумовлюються ними. Детально проаналізовано декілька екзистенціально-соматичних комплексів, які зумовлюють соціальне буття сучасної жінки в контексті краси – «комплекс страху краси», «комплекс тортур красою», «комплекс захоплення красою», «комплекс відсторонення від краси» та «комплекс жертвування красою».

У четвертому розділі – «КРАСА ВЧИНКІВ ТА ВІДНОСИН У СУСПІЛЬНОМУ БУТТІ» – аналізуються феномени краси вчинків та відносин і краси світогляду, що їх зумовлює.

У підрозділі 4.1. – «Краса світогляду як передумова краси вчинків та відносин» – доводиться, що міркуючи про красу світогляду, треба говорити не лише про красу думки про світ, а й про красу переживання світу. Саме тому краса світогляду – це досвід цілісності пізнання людиною не лише світу, а й власної особистості. В цьому контексті аналізуються три екзистенціальні та соціокультурні виміри світогляду: буденний, особистісний та філософський.

Буденний світогляд є одномірним та некритичним – він розвивається під впливом переважно зовнішніх чинників; традиції та звичаї тієї країни та народу, де народилася людина з буденним світоглядом, так впливають на неї, що деактуалізують особистість, свободу мислення, дії, вчинки. Однак, з іншого боку, буденний світогляд можна вважати по-своєму красивим. Це проявляється в націленості на створенні атмосфери душевності в повсякденних стосунках (передусім сімейних), налаштованості на турботу, відповідальність, лояльність і повагу до членів своєї родини. Буденний світогляд не має цілісності, але в ньому є цільність, певна завершеність та гармонійність, що дарує відчуття душевної повноти життя.

Особистісний світогляд, якому притаманні такі риси, як свобода думки та незалежність вчинків, долає обмеженість буденного; проте свобода носія особистісного світогляду часто стає свавіллям й призводить не лише до конфліктів особистості та світу, а й до криз самої особистості. З іншого боку, критичність та самостійність особистісного світогляду дає можливість долати стереотипи та кліше свого часу, відкриває здатність пізнавати та творити, що й зумовлює його красу.

Краса філософського світогляду полягає у мудрому оптимізмі, який дозволяє людині не лише позитивно мислити, а й позитивно діяти; така діяльність означає не лише розвиток у заданих суспільними стереотипами

межах, а й можливість долати ці межі на шляху набуття особистісної та комунікативної цілісності.

У **підрозділі 4.2. – «Краса вчинків: феномен свободи у суспільстві»** – зазначається, що для здійснення морально красивого вчинку потрібна справжня свобода. З іншого боку, саме морально красиві вчинки породжують дійсну свободу – краса вчинку піднімає свободу над свавіллям.

Красиві вчинки саме тому так діють на нашу уяву, що вони органічні для природи людини, вони є її основою, фундаментом справжньої гармонії та щастя, без них людське буття згасає в буденності. Звичайно, людина, що проявляє моральну красу вчинку в критичній ситуації, часом ризикуючи бути самотньою, знедоленою і незрозумілою. Робиться висновок, що страх краси вчинку, страх своєї внутрішньої свободи – це страх відповідальності. Без перемоги над цим страхом неможливо знайти той ступінь свободи, що породжує і повагу до себе, і повагу оточуючих.

Підрозділ 4.3. – «Краса відносин та феномен любові» – присвячений обґрунтуванню того, що краса відносин – це красиві вчинки в комунікації, діалозі. Краса відносин – це екзистенціальна комунікація, наповнена відповідальністю, турботою, толерантністю.

Краса відносин між людьми передбачає повагу до Іншого, його внутрішнього і зовнішнього простору та світогляду. Тому толерантність виступає одним з найважливіших аспектів краси відносин.

Якщо припустити, що протилежністю любові є не свобода, а самотність, то звідси витікає, що природа любові – у такому єднанні, що не пригнічує, а розкриває всі внутрішні можливості особистості. Розкриття даної тези відбувається у **підрозділі 4.4. – «Краса відносин в контексті статевої любові: андрогінізм як цілісність особистості та пари»**. Робиться висновок, що любов-цілісність, яка породжує цілісну красу в контексті відносин чоловіка та жінки, може бути досягнена як андрогінізм.

Виділяється два виміри андрогінізму – особистісний андрогінізм, який означає цілісність духовності та душевності в людині, а тому породжує внутрішню красу особистості, та комунікативний андрогінізм, що є не лише внутрішньою цілісністю кожної особистості, а й цілісністю краси відносин чоловіка та жінки у люблячій цілісній парі.

Концепти «особистісний андрогінізм» та «комунікативний андрогінізм» дозволяють усвідомити як внутрішня краса особистості переходить у простір спілкування між близькими людьми, які поєднані любов'ю. Дані концепти дають можливість прояснити процес соціалізації внутрішньої краси, досягнути те, що краса особистості, яка наповнена свободою та любов'ю, найбільш органічно входить у суспільний простір через єдність і красу відносин двох люблячих.

У **п'ятому розділі – «КРАСА ВІДНОСИН У ВІДКРИТОМУ СУСПІЛЬСТВІ: СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО»** – досліджується феномен

дійсного соціального партнерства як фундаментального корелята краси відносин та виокремлюються його екзистенціально-комунікативні передумови та виміри.

У підрозділі 5.1. – «Краса відносин як критерій дійсного соціального партнерства» – доводиться, що краса відносин може бути названа головним критерієм дійсності соціального партнерства. Для пострадянського простору характерними є різноманітні форми формального соціального партнерства, коли замість краси відносин ми маємо лише їх симуляцію – соціально-політичну гламурність.

Проблема розвитку справжнього соціального партнерства для сучасного українського суспільства визначається як доленосна, адже без теоретичного та практичного її вирішення будь-які демократичні зміни будуть лише маскуваням посттоталітаризму, а досягнення соціальної справедливості руйнуватиметься популізмом, що буде вести до наростання відчуження в суспільстві.

У підрозділі 5.2. – «Соціальне партнерство у строгому та широкому сенсі» – соціальне партнерство у строгому сенсі визначається як продуктивна взаємодія між соціальними групами у суспільстві, яка дозволяє вирішувати конфліктні питання на основі консенсусу.

У самому широкому сенсі соціальне партнерство можна визначити як взаємодію людей, в якій відбувається реалізація цілей і завдань кожного з партнерів у творчій співпраці, що розвиває суспільство. Зрозуміло, що для реалізації такого соціального партнерства необхідна особлива комунікативна відкритість і відповідальність особистості, передусім вона повинна бути здатною виходити за межі субординативного спілкування, в якому одна людина владно домінує над іншою і прагне ствердитися за її рахунок. Така особистість прагне розвивати координативні відносини, де відбувається конструктивне спілкування та співпраця в контексті соціального партнерства не за моделлю «Я – Воно», а за моделлю «Я – Ти», «особистість – особистість».

У підрозділі 5.3. – «Передумови та аспекти дійсного соціального партнерства: екзистенціально-комунікативні вияви краси відносин» – доводиться, що віднією з найважливіших екзистенціально-комунікативних передумов краси відносин у контексті соціального партнерства є краса відносин у дружбі, в якій краса відносин виявляється не лише у душевному взаєморозумінні, а й у духовності, спільному пошуку сенсу існування.

Ще одним з дуже важливих екзистенціально-комунікативних виявів краси відносин в контексті соціального партнерства є гендерне партнерство – така стратегія життя чоловіка і жінки, коли відносини з протилежною статтю будуються на розумінні, толерантності і співробітництві. Гендерне партнерство звільняє особистість від нескінченної боротьби за владу, реваншизму і помсти стосовно протилежної статі, відкриваючи плідній взаємодії. Краса відносин людини зі світом та іншою людиною неможлива без такого партнерства. На цій

основі виникає партнерська сім'я як відносини чоловіка і жінки, в яких з'являється свідома відповідальність одне за одного і спільне майбутнє.

Розглядаються краса відносин Учителя і Учня та феномен соборності як вищий вияв краси відносин у контексті соціального партнерства.

Краса відносин Вчителя та Учня полягає передусім у відкритості Іншому і здатності до діалогічності. Діалогічність передбачає не тільки духовні, але й душевні якості – гнучкість, м'якість, емпатійність. Саме ці якості дозволяють подолати гординю та егоцентризм і почути Іншого. Але щоб проявити їх, необхідно бути толерантним до Іншого: Вчителю до Учня, Учні до Вчителя.

Показано, що соборність може трактуватися з різних світоглядно-методологічних позицій; це принципово змінює її образ у суспільстві та форми практичного втілення. Так, наприклад, соціоцентрична (марксистська) трактовка соборності, по суті, зводить її до солідарності. Волонтаристський підхід (А. Шопенгауер, Ф. Ніцше) унеможливує соборність, постулюючи непоборність відчуження в людському бутті і пропонуючи людині граничний індивідуалізм. Персоналістичний підхід (М. Бердяєв, Е. Муньє), який розвивається у соціальній метаантропології, трактує соборність не просто як гармонію суспільства, а як гармонію особистості та суспільства, що означає дійсність краси в соціальному бутті людини.

ВИСНОВКИ

Справжня краса в соціальному бутті людини завжди є поєднанням індивідуального і комунікативного. В бутті людини не існує лише суспільно-комунікативних або лише індивідуальних проявів краси, вони завжди обумовлені одне одним. Суспільно-комунікативні прояви породжують індивідуальні, а індивідуальні актуалізують суспільно-комунікативні. Слід говорити про складну діалектику особистісного та комунікативного проявів краси в соціальному бутті людини.

Краса як глибинна цінність суспільного буття людини вбирає в себе і етичний, і естетичний, і антропологічний, і соціальний ціннісні виміри. Абсолютність цінності краси зумовлюється тим, що окреслені вище аксіологічні виміри поєднуються в ній гармонійно, а не еkleктично. Краса, що сприймається особистістю та суспільством як абсолютна цінність, актуалізує єдність відношення до себе і до світу. Така єдність передбачає конструктивне ставлення до оточуючих, що включає в себе моральне та альтруїстичне світовідношення, яке не заперечує переживання цінності власної особистості.

Фундаментальним висновком дослідження є те, що красу в соціальному бутті людини можна розуміти як екзистенціально-комунікативний феномен. Отже, мова йде про цілісну екзистенціально-комунікативну красу – красу вчинків, стосунків та світогляду, що їх визначає. Цей висновок зумовлює необхідність звернення передусім до екзистенціального і персоналістичного

підходів та їх розвитку в метаантропологічній методології. На такій основі нами розвинений власний методологічний підхід у соціальній філософії, який називається соціальною метаантропологією – теорією буденного, граничного та метаграничного буття суспільства та людини в суспільстві. Сутність цього підходу полягає у використанні тріадичної методології для розуміння людського буття, яка пропонується в проєкті метаантропології (буденне, граничне, метаграничне буття людини), але застосуванні його не до людини як неповторної екзистенції та особистості, а до соціуму, і також до людини в контексті соціуму.

У координатах даної методології можна зробити висновок, що у буденному та граничному бутті людини краса в її соціальних вимірах є відносною і лише в метаграничному бутті набуває цілісності і повноти. Разом із тим, адекватний образ і концепт краси в соціальному бутті людини можливий лише в діалектичному поєднанні її різноманітних екзистенціально-комунікативних вимірів – від буденного до метаграничного.

З методологічних позицій соціальної метаантропології можна виділити три підходи до вирішення проблеми утвердження краси в суспільному бутті, два з яких виражають крайні позиції, а третій синтезує їх. Перші два можна назвати прогресистським і антипрогресистським, а третій – синтетичним або персоналістичним.

Прогресистський підхід, типовим представником якого є К. Маркс та його ортодоксальні послідовники, передбачає об'єктивну необхідність утвердження краси в соціальному бутті людини – за умови врахування законів суспільного розвитку. Краса в бутті соціуму як краса вчинків та стосунків переноситься у гармонійне майбутнє, вона з необхідністю повинна відбутися, але лише в майбутньому. Згідно з антипрогресистським підходом, яскравим вираженням якого є психоаналіз З. Фрейда, краса в соціальному бутті людини в принципі є утопічною, адже людина в своїх онтологічних глибинах є деструктивною, егоїстичною й морально потворною.

Персоналістичний підхід долає крайнощі цих уявлень; згідно з ним краса в соціальному бутті людини можлива у будь-яку епоху, адже є результатом особистісного зусилля, яке породжує і вчинки, і стосунки; кількісне накопичення таких стосунків та вчинків поступово породжує нову якість краси не лише в особистісному, а й в соціальному бутті як бутті особистісно-комунікативному. Проєкт соціальної метаантропології, який був розроблений в даній роботі, ґрунтується саме на персоналістичному підході до проблеми можливості і дійсності краси в бутті особистості і соціуму.

Послідовне застосування методології соціальної метаантропології до феномену краси в соціальному бутті людини породжує її конкретизацію – екзистенціально-естетичний підхід в аналізі соціальних відносин та систем, сутність якого полягає у трактуванні конструктивного буття суспільства як краси стосунків та вчинків, а деструктивного – як їх потворності. Екзистенціально-

естетичний підхід в аналізі соціальних систем наголошує на вирішальній ролі екзистенціального вибору та особистісної відповідальності у формуванні гармонійного суспільного цілого.

Краса вчинків та відносин є предметом і естетики, і етики, і соціальної філософії, тут перетинаються поля досліджень цих наук. У результаті закономірним є висновок, що будь-яке дослідження краси в соціальній філософії буде мати в собі естетичну та етичну складову, натомість естетико-етичний аналіз внутрішньої краси як краси вчинків та відносин з необхідністю вклучає в себе соціально-філософські розвідки.

З позиції соціальної метаантропології, закономірним є висновок, що лише гармонійне поєднання духовної та душевної життєдіяльності може подолати різноманітні прояви відчуження як першооснову потворності в соціальному бутті людини. Якщо виходити з того, що в буденному бутті людини відбувається відчуження від духовної життєдіяльності, а в граничному бутті при його подоланні маємо наростання відчуження від душевної життєдіяльності, то лише в метагранічному бутті людини, де можливе поєднання духовної й душевної реалізації особистості, відбувається дійсне подолання ключових компонентів відчуження.

У сучасному суспільстві краса часто підміняється гламурністю – акцентом на зовнішньому аспекті краси, яка стає її симуляцією в особистому та суспільному житті. На відміну від справжньої краси, яка відображає й актуалізує цілісність, гламурність не лише імітує, а й порушує цілісність буття людини. Якщо цілісною красою людини вважати єдність краси світогляду, краси вчинків та краси відносин, то гламурність є руйнуванням такої єдності.

Сприйняття краси у вимірі статі передусім стосується жінки, бо саме для неї краса є ключовою індивідуальною і соціальною цінністю. Жіноча краса в своїй основі є гармонія духовного та душевного начал, яка з необхідністю відображається на зовнішньому рівні. Краса в бутті жінки – це і реальність тілесності; ця реальність завжди екзистенціально обумовлена. Тому в контексті дослідження краси в бутті жінки евристично плідним є використання не лише словосполучення «краса тілесності», а й поняття «екзистенціально-соматична краса». На цій основі логічно запропонувати концепт «персонально-соматична краса», який є конкретизацією поняття «екзистенціально-соматична краса» і дозволяє говорити про завершену, цілісну красу в її зовнішніх проявах. Проте така цілісність і завершеність краси в людському бутті гальмується певними станами, які можна назвати «екзистенціально-соматичними комплексами» – тими станами, що виникають на межі екзистенції та тілесності і зумовлюють неплідні стереотипи поведінки, які можуть впливати на суспільство в цілому.

Внутрішня краса своєю сутнісною передумовою має красу думок – гармонійність мислення і в логічному, і в естетичному, і в етичному розумінні. Така краса в найбільш завершених формах виявляється у світогляді, адже саме світогляд зумовлює красу або потворність осягнення світу.

Людина з буденним світоглядом не прагне до розвитку та подолання своїх меж і завжди є об'єктом для маніпуляцій з боку політиків та реклами. Проте буденний світогляд має цільний характер, а отже, своєрідну красу, яка проявляється в націленості на створення атмосфери душевності в повсякденних стосунках (передусім сімейних), налаштованості на турботу, відповідальність, людяність і повагу до членів своєї родини. Однак у кризових ситуаціях буденний світогляд може ставати гранично потворним, штовхаючи людину до руйнівних дій, які особливо небезпечні в тоталітарних соціумах.

Особистісний світогляд є корелятом граничного буття людини, і його краса проявляється в гранично самостійній цілеспрямованості, яка налаштовує на досягнення неповторних цілей та завдань свого життя. Краса цілеспрямованості особистісного світогляду, на відміну від краси світогляду буденного, – це краса тріумфу особистісно зумовленої волі та руху до своєї внутрішньо заданої мети; проте така мета, як показує людська історія, може бути й соціально деструктивною, перетворюючи красу носія особистісного світогляду на потворність.

Філософський світогляд породжує красу цілісності світогляду, що веде до змін як у глибині особистості, так і в соціально-комунікативному просторі. Філософський світогляд об'єднує красу цільності буденного світогляду та красу цілеспрямованості особистісного; він створює цілісність як єдність горизонталі-цільності буденного світогляду та вертикалі-цілеспрямованості особистісного. Для людини з філософським світоглядом глибинно органічні цінності любові, свободи й толерантності, що дає можливість любити себе та Іншого, принаймні бути толерантним і до себе, і до Іншого.

Вчинок є вільно обрана моральна дія особистості, і ця дія може бути як красивою, так і потворною. Для здійснення морально красивого вчинку потрібна справжня свобода. З іншого боку, саме морально красиві вчинки породжують дійсну свободу – краса вчинку піднімає свободу над свавіллям. Для здійснення красивих вчинків необхідна свобода як динамічна єдність сутності й існування особистості, що відкриває можливість любити і бути коханими. Красивий вчинок постає єдністю любові та свободи і в своїх розгорнутих, комунікативних формах є красою відносин. Проявлення краси відносин у бутті кожної особистості та соціуму відбувається по-різному, і можна говорити про плюральність любові, з'єднаної зі свободою, що є цінністю, яка здатна принципово змінити соціальну атмосферу в суспільстві.

Краса вчинків як справжня свобода, поєднана з любов'ю, неможлива без щирості – тієї моральної та екзистенціальної цінності, яка є відкритістю світу. з одного боку, та внутрішньої цілісності, з іншого. Щирість дарує людині гармонію зі світом інших людей, об'єднує з ним, долаючи екзистенціальне та соціальне відчуження.

Любов, як найглибша та вільна повнота особистісного буття в єдності з іншою особистістю та світом, постійно породжує красу відносин між людьми.

Вона є виразом складної діалектичної єдності любові-еросу і любові-агапе в бутті особистості, сім'ї та суспільства. При цьому в особистісному та суспільному бутті повинна домінувати любов-агапе і перетворена нею любов-філія, в бутті сім'ї – любов-ерос, яка перетворює любов-сторге. Справжня краса відносин цілісної любові передбачає єднання всіх чотирьох вимірів любові, проте саме любов-ерос і любов-агапе є головними елементами в ній, принаймні для сучасного людства.

Поняття «любов-цілісність» стосується не лише еротичної любові, а виражає і цілісність особистості як результат справжньої любові до себе, і надеротичну любов, яка означає відкритість особистості та любовної пари особистостей світові, а тому наповнює плідотворністю відносини людей у суспільстві. Для любові-цілісності характерною є толерантність, як повага до Іншого, його внутрішнього і зовнішнього простору та світогляду, в результаті чого виникає конструктивна комунікація, яка може бути корелятом краси відносин.

Краса відносин у відкритому, демократичному суспільстві виражається через феномен соціального партнерства. В сучасному українському суспільстві потреба у такому партнерстві стає все більш актуальною, адже без організації системи соціального партнерства посттоталітарні тенденції в економіці, політиці, гуманітарній сфері навряд чи можуть бути подолані. Розвиток соціального партнерства здатний створити реальне громадянське суспільство. З іншого боку, соціальне партнерство впливає і на інститут держави, демократизуючи та гуманізуючи його.

Соціальне партнерство в Україні постає не лише цивілізованим методом демократичного вирішення і недопущення соціальних конфліктів, важливою умовою формування соціально відповідальної економіки та політики, а й умовою збереження ідентичності.

Соціальне партнерство у широкому сенсі є процесом координаційної взаємодії не лише між групами, а й між особистостями. Саме наявність соціального партнерства у взаєминах між особистостями – передусім у мікросоціальних групах – і створює дійсність соціального партнерства, яке реалізується за законами краси.

Дійсне соціальне партнерство є синонімом соціального партнерства в широкому сенсі слова; в ньому координативна взаємодія особистостей сприяє координативній взаємодії соціальних груп. Принцип координації, який зумовлює «горизонтальні», партнерські відносини, не повинен повністю відкидати принцип субординації як систему «вертикальних» зв'язків. Дуже важливим є усвідомлення діалектичної взаємодії принципів субординації та координації в справжньому соціальному партнерстві, в якому відбувається розгортання краси відносин.

Дійсне соціальне партнерство в сучасному суспільстві неможливе без вирішення проблеми гендерної рівності і гендерного партнерства. Дана

проблема актуалізується сьогодні у зв'язку з виходом у простір культури та цивілізації жінки, яка прагне рівних та вільних відносин зі світом чоловіків. Нові відносини статей не повинні означати реваншизму жінок по відношенню до «сильної половини». Адже реваншизм – це інфантильна, невротична взаємодія чоловіка та жінки, яка веде до оновлених конфліктів і нової деструкції. Плідні відносини статей – це партнерські відносини, позбавлені будь-якого реваншистського забарвлення.

У соціальному вимірі сім'я – це первинна форма соціального партнерства, що означає відносини чоловіка і жінки, в яких з'являється свідома відповідальність одне за одного і спільне майбутнє. В сучасному світі існують три моделі сім'ї: авторитарна, відчужена, партнерська.

В авторитарній сім'ї відбувається придушення особистісного начала членів сім'ї тим з них, хто домінує фізично, психологічно чи фінансово; на цій основі формується становлення домінантних відносин, що несвідомо переносяться на більш широкий соціальний контекст.

Відчужена сім'я припускає автономізацію і взаємне відчуження членів сім'ї, що призводять до вгасання особливої атмосфери небайдужості і душевного тепла, які відрізняють сім'ю серед усіх інших проявів людського буття. Людина, що була вихована у відчуженій сім'ї, вже в дитинстві переживає ідею абсурдності власного існування, а тому в якості компенсації прагне ввійти в соціальні групи й об'єднання, засновані на фанатичному служінні тій чи іншій ідеї.

У партнерській сім'ї атмосфера турботи, душевності і любові не суперечить свободі; це приводить до партнерських відносин і сприяє розвитку особистісного начала, що актуалізує членів такої сім'ї на знаходження єдності свободи і любові. Саме партнерська сім'я має ту міру цілісності, яка дозволяє назвати її андрогінною сім'єю, і саме така сім'я стає і передумовою, і першоелементом дійсного соціального партнерства у суспільстві.

Найвищим проявом соціального партнерства є соборність – глибинна духовна й душевна цілісність суспільства, яка є його вищою красою. Соборність не є абсолютною безконфліктністю, але вона є ідеєю і практикою спрямованою до абсолютної краси розв'язання конфліктів, колізій та криз, що є найважливішою складовою краси відносин.

Основні положення дисертаційного дослідження викладені у таких публікаціях автора:

Монографії, навчальні посібники, словники:

1. Крилова С. Краса людини: особистість, сім'я, суспільство (соціально-філософський аналіз): [монографія] / С. Крилова. – Ніжин: Аспект-Поліграф, 2011. – 344 с.

2. Крилова С. Філософський енциклопедичний словник / голова редкол.: Шинкарук В.І. (голова) [та ін.]. – К.: Абрис, 2002. – 744 с.
3. Крилова С.А. Психологія на красивата жена / С.А. Крилова, Н.В. Хамитов; [пер. от русески език Димитр Мирчев]. – София: ИК Кванти, 2006. – 272 с. (Болгарською мовою).
4. Крилова С. Історія філософії: проблема людини: Навчальний посібник зі словником / Н. Хамітов, Л. Гармаш, С. Крилова. – К.: КНТ, Центр навчальної літератури, 2006. – 296 с.
5. Крылова С. Этика: путь к красоте отношений / Н. Хамитов, С. Крылова. – К.: КНТ, 2007. – 256 с.
6. Крилова С. Філософський словник: людина і світ / Н. Хамітов, С. Крилова. – К.: КНТ, Центр навчальної літератури, 2007. – 264 с.
7. Крылова С. Этика и эстетика: словарь ключевых терминов / Н. Хамитов, С. Крылова, С. Минева. – К.: КНТ, 2009. – 336 с.

Статті у фахових наукових виданнях:

8. Крилова С.А. Стать та любов: від гендерної рівності до гендерного партнерства / С.А. Крилова // Вісник Державної Академії керівних кадрів культури і мистецтв. – К., 2004. – Випуск 1. – С. 21–26.
9. Крилова С.А. Стать та любов / С.А. Крилова // Мультиверсум. Філософський альманах: [зб. наук. пр.] / [гол. ред. В.В. Лях]. – К.: Український центр духовної культури, 2004. – Випуск 4. – С. 38–42.
10. Крилова С.А. Гендерні стратегії та цілісність особистості в освітньому просторі: екзистенційні та соціальні виміри / С.А. Крилова // Філософія освіти: науковий часопис; Інститут вищої освіти АПН України, Нац. пед. універс. ім. М.П. Драгоманова, Укр. академія політ. наук. – К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2009. – № 1–2 (8). – С. 300–309.
11. Крилова С.А. Гламурність як порушення цілісності людини та суспільства / С.А. Крилова // Totallogy–XXI. Постнекласичні дослідження / [гол. ред. В.В. Кізіма]. – К.: ЦГО НАН України, 2010. – Випуск 24. – С. 227–236.
12. Крилова С.А. Любов як вищий прояв краси стосунків / С.А. Крилова // Totallogy–XXI. Постнекласичні дослідження / [гол. ред. В.В. Кізіма]. – К.: ЦГО НАН України, 2010. – Випуск 25. – С. 220–229.
13. Крилова С.А. Феномен гламурності в сучасному суспільстві: екзистенційні та соціокультурні аспекти / С.А. Крилова // Гілея (науковий вісник): [зб. наук. праць] / [гол. ред. В.М.Вашкевич]. – К., 2011. – Випуск 43. – С. 273–280.
14. Крилова С.А. Краса стосунків в освітньому процесі: гендерний контекст / С.А. Крилова // Гілея (науковий вісник): [зб. наук. праць] / [гол. ред. В.М. Вашкевич]. – К., 2011. – Випуск 47. – С. 410–416.

15. Крилова С. А. Категорія «краса» в контексті соціального буття людини / С.А. Крилова // Гілея (науковий вісник): [зб. наук. праць] / [гол. ред. В.М. Вашкевич]. – К., 2011. – Випуск 49. – С. 286–291.

16. Крилова С.А. Краса в контексті статі та гендеру / С.А. Крилова // Гілея (науковий вісник): [зб. наук. праць] / [гол. ред. В.М. Вашкевич]. – К., 2011. – Випуск 51. – С. 231–245.

17. Крилова С.А. Толерантність та любов як прояви краси відносин у суспільстві / С.А. Крилова // Гілея (науковий вісник): [зб. наук. праць] / [гол. ред. В.М. Вашкевич]. – К., 2011. – Випуск 54. – С. 283–288.

18. Крилова С.А. Соціальні виміри краси: цілісність, цілеспрямованість, цілісність / С.А. Крилова // Наукові записки Київського університету туризму, економіки і права. Серія: «Філософські науки» / [гол. ред. В.С. Пазенок]. – К., 2011. – Випуск 9. – С. 55–66.

19. Крилова С.А. Відчуження як потворність соціального буття людини / С.А. Крилова // Наукові записки Київського університету туризму, економіки і права. – Серія: «Філософські науки» / [гол. ред. В.С. Пазенок]. – К., 2011. – Випуск 10. – С. 171–186.

20. Крилова С.А. Діалектика зовнішньої та внутрішньої краси: підхід соціальної метаантропології / С.А. Крилова // Наукові записки Київського університету туризму, економіки і права. Серія: «Філософські науки» / [гол. ред. В.С. Пазенок]. – К., 2011. – Випуск 11. – С. 99–111.

21. Крилова С.А. Краса вчинків як цілісність свободи / С.А. Крилова // Філософія науки: традиції та інновації. Науковий журнал. – СумДПУ ім. А.С.Макаренка. – Суми, 2011. – № 2 (4). – С. 142–150.

22. Крилова С.А. Гламурність як підміна краси в сучасному суспільстві / С.А. Крилова // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»: [зб. наук. праць]. – Переяслав-Хмельницький, 2011. – Випуск 23. – С. 384–388.

23. Крилова С.А. Соціальне партнерство як краса відносин у відкритому суспільстві // Мультиверсум. Філософський альманах: [зб. наук. пр.] / [гол. ред. В.В. Лях]. – К.: Український центр духовної культури, 2011. – Випуск 62. – С. 36–44.

24. Крилова С.А. Краса відносин у суспільстві: толерантність та любов / С.А. Крилова // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Філософія. Філософські перипетії». – Харків, 2012. – № 992. – С. 48–53.

25. Крилова С.А. Краса світогляду як передумова краси вчинків та відносин в соціальному бутті людини / С.А. Крилова // Totallogy–XXI. Постнекласичні дослідження / [гол. ред. В.В. Кізіма]. – К.: ЦГО НАН України, 2012. – Випуск 26. – С. 226–235.

26. Крилова С.А. Соціальна метаантропологія як методологія дослідження краси у суспільному бутті / С.А. Крилова // Нова парадигма:

Журнал наукових праць / [гол. ред. В.П. Бех]– К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. – Випуск 104. – С. 92–103.

27. Крилова С.А. Краса відносин учителя та учня як передумова та різновид дійсного соціального партнерства / С.А. Крилова // Наукові записки Київського університету туризму, економіки і права. Серія: «Філософські науки» / [гол. ред. В.С. Пазенок]. – К., 2012. – Випуск 12. – С. 117–128.

28. Крилова С.А. Краса вчинків в соціальному бутті людини / С.А. Крилова // Totallogy–XXI. Постнекласичні дослідження / [гол. ред. В.В. Кізіма]. – К.: ЦГО НАН України, 2012. – Випуск 27. – С. 39–48.

29. Крилова С.А. Краса людини як соціально-філософська проблема / С.А. Крилова // Гілея (науковий вісник): [зб. наук. праць] / [гол. ред. В.М. Вашкевич]. – К., 2012. – Випуск 57. – С. 404–408.

Матеріали конференцій:

30. Крилова С.А. Роль особистості управлінця в розвитку культурного життя / С.А. Крилова // Актуальні проблеми муніципального управління: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (15 грудня 2006 р., м. Київ). – К.: Видавничо-поліграфічний центр АМУ, 2007. – С. 336–338.

31. Крилова С.А. Краса та гламурність в соціальному бутті людини / С.А. Крилова // Актуальні проблеми сучасної філософії та науки: виклики сьогодення. Матеріали III Міжвузівської науково-теоретичної конференції молодих науковців (8 грудня 2010 р., м. Житомир). – Житомир: Видавництво ЖДУ імені І. Франка, 2010. – С. 70–71.

32. Крилова С.А. Краса та цілісність в людському бутті: соціальні та екзистенційні аспекти / С.А. Крилова // Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету: Збірник наукових праць конференції викладачів університету за 2010 р. (9–10 лютого 2011 р., м. Київ). – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2011. – С. 165–167.

33. Крилова С.А. Краса як єдність і динаміка соціального буття / С.А. Крилова // Удосконалення механізмів державного управління та місцевого самоврядування: Матеріали науково-практичної конференції за міжнародною участю (8 квітня 2011 р., м. Київ). – К.: Видавничо-поліграфічний центр АМУ, 2011. – С. 348–350.

34. Крилова С.А. Краса та гламурність як екзистенційні та соціокультурні феномени / С.А. Крилова // Екзистенційні виміри філософсько-антропологічного пізнання: творча спадщина В. Шинкарука: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (14 квітня 2011 р., м. Київ). – К.: Товариство «Знання» України, 2011. – С. 137–139.

35. Крилова С. Краса стосунків та феномен толерантності: підхід метаантропології / Н. Хамітов, С. Крилова // Толерантність як соціогуманітарна проблема сучасності: Матеріали III Міжнародної науково-теоретичної

конференції (19–20 травня 2011 р., м. Житомир). – Житомир: Видавництво ЖДУ імені І. Франка, 2011. – С. 90–92.

36. Krylova S. Metaanthropology as a Philosophy of Moral Education in Condition of Multicultural world / Khamitov N., S. Krylova // Moral Education. Multi-cultural Education. Thinking Education: Published as part of the 15 th International Council of Philosophical Inquiry with Children (ICPIC) conference (18 to 20 July 2011, Jinju, Republic of Korea). – Jinju: Gyeongsang National University, 2011. – P. 30–31.

АНОТАЦІЇ

Крилова С.А. Краса як феномен соціального буття людини (соціокультурні та гендерні аспекти). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук зі спеціальності 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії. Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – Київ, 2012.

У роботі здійснено теоретичне осмислення краси не лише як естетичної та етичної, а й соціокультурної категорії. Доведено, що краса може й повинна «врятувати світ» як міжлюдську комунікацію, спільноту людей. Така постановка питання робить красу фундаментальною проблемою саме соціальної філософії.

У дисертації обґрунтовано авторський методологічний підхід, що отримав назву «соціальна метаантропологія», в якому виокремлюється буденне, граничне та метаграничне буття суспільства та людини в суспільстві, і який постає новим напрямком соціально-філософського знання.

Краса соціального буття аналізується в її цілісності – від тілесної краси до краси світогляду особистості, її вчинків і відносин у сім'ї та суспільстві. Робиться висновок, що краса відносин у відкритому, демократичному суспільстві виражається через феномен соціального партнерства. Одним з найважливіших екзистенціально-комунікативних виявів краси відносин в контексті соціального партнерства є гендерне партнерство – стратегія життя чоловіка і жінки, коли взаємини з протилежною статтю будуються на розумінні, толерантності і співтворчості.

Ключові слова: краса, соціальне буття людини, краса вчинків, краса відносин, гендер, гендерне партнерство, андрогінізм, андрґін-аналіз, сім'я, соціальне партнерство.

Крылова С.А. Красота как феномен социального бытия человека (социокультурные и гендерные аспекты). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора философских наук по специальности 09.00.03 – социальная философия и философия истории. Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова. – Киев, 2012.

В работе красота анализируется не только как эстетическая и этическая, но и социокультурная категория. Доказано, что в известном высказывании Ф. Достоевского «Красота спасет мир» не случайно используется слово «мир», а не «человек». Красота может и должна спасти мир как сообщество людей. Такая постановка вопроса делает феномен красоты фундаментальной проблемой именно социальной философии. Все это особенно актуально для современного рыночного общества, в котором красота подменяется гламурностью.

В диссертации обосновывается авторский методологический подход, получивший название «социальная метаантропология», в пределах которого концептуализируется обыденное, предельное и запредельное бытие общества и человека в обществе, и который становится новым направлением социально-философского знания.

В обыденном бытии общество подчинено воле к самосохранению и продолжению рода, а потому развивается преимущественно в пандемографическом направлении; члены такого общества из-за низкого экономического уровня не живут, а выживают или, наоборот, ради экономического процветания и благосостояния отказываются от деторождения. Общество в своем предельном бытии определено волей к власти, стремясь к власти над всем миром, с другой стороны, направлено к познанию и творчеству, к развитию духовности и культуры. Такое общество воспитывает и актуализирует гениальных творцов, которые выводят его на мировой уровень. Запредельное бытие общества означает актуализацию толерантности, социальной ответственности и социального партнерства, которые являются критериями и, одновременно, действительными проявлениями красоты в ее социальных измерениях.

На этой основе исследуются феномены «цельность», «целеустремленность» и «целостность» и основанные на них проявления красоты в социальном бытии человека. Красота цельности – это красота на уровне антропо-биологических и социальных характеристик человека, которые позволяют лучше адаптироваться к условиям обыденного бытия. Красота целеустремленности – красота динамизма и пассионарности предельного бытия человека и общества. Красота целостности осознается как единство красоты цельности и целеустремленности, их гармоническое единство, в котором они постоянно продолжают свое развитие. Красота целостности – фундаментальный признак открытых обществ, в которых свобода и

достоинство человека – это не способ достижения социально значимых целей, а цель и смысл существования социальной системы. Красота социального бытия человека анализируется как целостность во всех ее проявлениях – от телесной красоты до красоты мировоззрения личности, ее поступков и отношений в семье и обществе.

Красота отношений в открытом, демократическом обществе выражается в феномене социального партнерства. Одним из важнейших экзистенциально-коммуникативных проявлений красоты в контексте социального партнерства есть гендерное партнерство – стратегия жизни мужчины и женщины, когда отношения с противоположным полом строятся на понимании, толерантности и сотворчестве.

Гендерное партнерство наиболее полно реализуется в семье, которая в своих действительных проявлениях есть первичная форма социального партнерства, означающая сознательную ответственность мужчины и женщины друг за друга, детей и общее будущее.

Исследуются три модели семьи, способные актуализировать или подавлять социальное партнерство: авторитарная, отчужденная, партнерская. В авторитарной семье происходит подавление личностного начала членов семьи тем из них, кто доминирует физически, психологически или финансово. Отчужденная семья означает взаимное отдаление ее членов, приводящее к угасанию особой атмосферы небезразличия и душевной теплоты, выделяющих семью среди всех иных проявлений человеческого бытия. В партнерской семье атмосфера заботы, душевности и любви не противоречит свободе, способствуя развитию личностного начала, что актуализирует членов такой семьи на достижение единства свободы и любви и означает подлинность красоты отношений.

Высшим проявлением социального партнерства является собранность – глубинное духовное и душевное единство общества, которое выступает наиболее завершенной и целостной красотой социального бытия человека.

Ключевые слова: красота, социальное бытие человека, красота поступков, красота отношений, гендер, гендерное партнерство, андрогинизм, андрин-анализ, семья, социальное партнерство.

Krylova S.A. Beauty as a phenomenon of social being of a human (socio-cultural and gender aspects). – Manuscript.

Dissertation paper for a «Doctor of Sciences» degree in Philosophy, specialty 09.00.03 – Social Philosophy and Philosophy of History. National Pedagogical Dragomanov University. – Kyiv, 2012.

This paper focuses on theoretical reasoning of beauty, not only in aesthetic and ethical categories, but also in social one. It is proved that beauty can and should "save the world" in meaning of interhuman communication, community of people. It is the

kind of issue formulation which makes beauty the fundamental problem of social philosophy.

The dissertation grounds the author's methodological approach, called "social metaantropology" which differentiates ordinary, boundary and meta-boundary being of both society and human in society, and which becomes a new direction of social-philosophical knowledge.

Beauty of social being is analyzed in its holism – from the natural beauty to the beauty of person's outlook, actions and relations both in the family and in the society. It is concluded that the beauty of relations in an open, democratic society is expressed through the phenomenon of social partnership. One of the major existential-communicative expressions of beauty in relations in the context of social partnership is gender partnership – strategy of common existence of a man and a woman, when relations with the opposite sex are based on understanding, tolerance and co-creation.

Key words: beauty, social being of a human, beauty of actions, beauty in relations, gender, gender partnership, androgynism, androgyne-analysis, family, social partnership.

Підписано до друку 03.05.2012 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Тайме.
Наклад 100 прим. Зам. № 298
Віддруковано з оригіналів

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.
(044) 239-30-26

НБ НПУ

100132114

